

LỄ HỘI SAYANGVA của người Choro Đồng Nai

THS. PHAN ĐÌNH*

1. Tên gọi và nguồn gốc

Lễ Sayangva, theo tiếng Choro là cúng Thần lúa, mừng lúa mới. Đây là một lễ hội đã được lưu truyền từ bao đời nay. Cộng đồng người Choro cứ theo thông lệ, hằng năm đều tổ chức cúng theo kiểu "xưa bày nay theo". Trước đây, lễ cúng Sayangva được người Choro tổ chức theo định kỳ hàng năm. Thời gian cũng không ấn định cụ thể, nhưng thường trong khoảng từ tháng hai đến tháng ba Âm lịch, vào những ngày trời đẹp, đêm có trăng sáng. Đây cũng là lễ hội lớn nhất của cộng đồng và để lại những dấu ấn về lễ nghi nông nghiệp của người Choro. Lễ hội cúng Sayangva thường kéo dài trong nhiều ngày đêm. Mọi người trong buôn làng đều tham dự. Những người có uy tín như già làng hoặc thầy cúng giữ vai trò thực hiện các nghi thức lễ.

Lễ cúng được tổ chức với mục đích tạ ơn

thần lúa đã ban phúc cho cộng đồng và gia đình một mùa bội thu. Trong lời khấn của lễ Sayangva, chúng tôi thấy có nhắc đến nhiều đối tượng như các thần linh, tổ tiên; nội dung lời khấn nhìn chung đều mang tính chất cầu an, cầu phúc cho cộng đồng, dòng tộc, gia đình hay cá nhân.

2. Địa điểm tổ chức

Có ba địa điểm chính, quan trọng, tạo nên diễn trình các nghi thức của lễ Sayangva là: *Rẫy lúa, nhà sàn và kho lúa.*

Tại khu rẫy trồng lúa, khi thu hoạch mùa màng, người Choro để lại một vạt lúa tốt, có những bông lúa trĩu hạt. Chúng được bó lại bởi lá cây và bảo vệ bằng những vòng rào. Theo quan niệm của người Choro, thì hồn lúa rẫy trú ngụ tại đây và chờ cho đến khi họ tổ chức lễ Sayangva thì rước về. Nghi thức rước hồn lúa là nghi thức đầu tiên trong lễ cúng Sayangva.

Tại nhà sàn, người Choro làm một bàn nhang. Bàn nhang có ba tầng nấc gắn vào

Rượu rượu (Lễ hội Sayangva) - Ảnh: Phan Đình

vách. Tầng trên cùng để chén đựng vỏ cây chàm hum được hun khói xông; tầng thứ hai để bài trí lễ vật cúng. Tầng dưới cùng bàn thờ bày những ché đựng lúa, gạo, nếp của các mùa thu hoạch trước. Trước bàn thờ đặt những ché rượu cần. Ngoài sân nhà sàn, người Chơơ làm cây nêu. Tùy vào từng cộng đồng ở các vùng miền cư trú mà người Chơơ làm cây nêu khác nhau:

- Người Chơơ vùng Lý Lịch (Vĩnh Cửu) làm cây nêu cao khoảng 5 mét trở lên. Thân cây nêu được sơn màu vàng, với những đường nét hoa văn hình thoi nối chéo nhau. Cây nêu có ba tầng nấc chính. Trên cao tạo hình cái giỏ với chùm lúa nhiều hạt. Từ ngọn xuống có hai tầng nấc, hình thức giống phần ngọn cây nêu, mỗi nấc có bốn cây nhang. Những gì sử dụng để trang trí trên cây nêu đều quy chiếu về những con số chẵn, với quan niệm điều đó thể hiện sự hoàn thiện, đầy đủ. Cây nêu được trồng trước sân nhà sàn trong nhiều ngày trước khi lễ cúng

diễn ra. Phía dưới gốc nêu buộc các con vật hiến tế như gà, heo cổ.

- Người Chơơ ở Túc Trung (Định Quán) làm cây nêu khá đơn giản. Thân nêu làm từ cây tre và được chẻ cân đối thành những thẻ ở hai đầu. Từ những thẻ tre này người ta làm thành các vành lớn dần ra phía ngoài. Những thẻ tre tạo vòng tròn được nối buộc bởi những dây mây, tạo thể liên kết, hình thành như cái loa rọ. Người Chơơ xem đó là hình thức tượng trưng sự sinh sôi, nảy nở của những bông lúa nhiều hạt. Cây nêu được sử dụng nhiều trong các hoạt động của hệ thống nghi thức trong lễ cúng.

- Người Chơơ ở Phước Bình (Long Thành) làm cây nêu có những chi tiết khá độc đáo. Thân cây nêu làm từ cây tre nhưng tạo dáng bông rọ tròn một phía đầu. Ngọn tre được chẻ ra và liên kết bởi các lạt tre hoặc dây mây mỏng. Từ bông rọ này có hai tia tre dài cân đối nhau, tỏa ra hai phía và buông thông xuống dưới. Trên các mắt tre ở hai tia lại có trang trí

bằng các dăm tre được dát vuốt mỏng đối xứng. Vì vậy, khi tia tre thông xuống thì các dăm tre bông lên, tạo hình bông hoa đang nở. Bông rọ trên cây nêu được bày đặt các lễ vật cúng trong lễ hội như bánh dày, xôi hấp, thịt gà...; phía dưới gốc nêu được cắm vào sóp đưng lúa, bên cạnh có những ché rượu cần. Cây nêu được để ngay tại bàn thờ chính trên nhà sàn trong suốt thời gian thực hiện các nghi lễ cúng.

3. Diễn trình các nghi thức trong lễ cúng Sa yang va

Nghi thức rước hồn lúa: Buổi sáng của ngày cúng đầu, lúc mặt trời lên, chủ nhà khẩn trình cho người phụ nữ (thường hai người) đem theo liềm, chà gạo, bầu khô đựng nước đi đến rẫy lúa. Trước nơi để chùm lúa, người phụ nữ lớn tuổi nhất khẩn báo cho hồn lúa biết hôm nay nhà tổ chức lễ cúng và mời hồn lúa từ rẫy về nhà, cầu xin hồn lúa thuận ý và phù hộ cho mọi sự diễn ra tốt lành. Người phụ nữ lấy nước trong trái bầu khô đem theo rẫy vào chùm lúa, thể hiện sự tẩy sạch và làm tươi tắn cho chùm lúa chọn. Chùm lúa được cắt rồi bó lại, bỏ vào gùi.

Khi gặt chùm lúa chọn xong, những người đi theo tìm đến một phần đất khác để chặt hai ngọn chuối con. Cây chuối cũng được chọn sẵn trước với điều kiện lá xanh, đọt thẳng, thường nảy nở từ những bụi gốc lớn. Người phụ nữ đọc lời khẩn báo và cầu phúc, cầu an cho con cái trước khi chặt.

Những vật lấy từ rẫy có ý nghĩa quan trọng trong quan niệm của người Choro khi tổ chức cúng. Chùm bông lúa chọn là hồn lúa của mùa màng và qua đó, họ thể hiện lòng biết ơn đối với thần linh trong mỗi kỳ làm rẫy. Cái tốt nhất, đẹp nhất dành cho ngày cúng tế Yang lúa. Hai đọt chuối thể hiện sức sống, sự sinh sôi nảy nở của con cái như lời khẩn và cho các loại cây khác mà người Choro trồng tỉa trên nương rẫy. Khi những người đi rước hồn lúa về thì họ đến gốc cây nêu trình những vật rước về từ rẫy - khi đó người gọi Yang đã ngồi chờ sẵn tại cầu thang nhà sàn, người phụ nữ (đi gọi hồn lúa) giao lại những vật mang từ rẫy về cho người gọi Yang. Người gọi Yang đem các vật từ rẫy bày trên bàn thờ. Các chùm bông lúa đặt lên tầng thứ hai của bàn thờ, một phần của chùm bông lúa được tách ra từng bông gắn lên thân cây

Nhang mùa cúng trước, đọt chuối non gắn hai bên. Vừa đặt sắp các vật, người gọi Yang vừa đọc lời khẩn. Sau khi trình các con vật tế, người Choro làm thịt gà, heo và lấy huyết bôi đều lên cây Nhang để gắn vào bàn thờ.

Nghi thức cúng Yang nhà: Lễ cúng Yang thường được bắt đầu vào buổi trưa. Bàn thờ Yang được trang trí và bày các lễ vật: chén vỏ cây xông khói, đèn sáp ong được đốt lên, những dây bông nổi từ bình rượu cần tới bàn thờ, thịt gà, thịt heo cùng các loại bánh. Thịt của các con vật hiến tế được chọn gồm: đùi heo phía chân sau, giữ nguyên đuôi; một nửa con gà - nhưng giữ nguyên phần đầu, và và hai xiên tre xâu đồ lòng con vật hiến tế. Các phần thịt để sống. Người gọi Yang ngồi trước ché rượu cần, mắt hướng về bàn thờ Nhang đọc lời khẩn. Những người phụ cúng đứng phía sau và dàn chiêng tấu lên những giai điệu phù hợp với nội dung lời khẩn.

Tại vùng Lý Lịch, già làng Năm Nổi đọc lời khẩn có nội dung đại ý là: Gia đình chúng tôi xin vái các thần linh, vái ông bà tổ tiên. Hôm nay gia đình tổ chức cúng Yang Va. Chúng tôi xin thần linh, tổ tiên về chứng giám. Chúng tôi xin trình Yang nhà những việc đã qua. Chúng tôi cảm ơn thần linh, tổ tiên đã phù hộ gia đình tôi một năm qua bình yên, mùa màng cây trái tốt tươi, nương rẫy lúa cho nhiều hạt. Hôm nay gia đình tôi làm heo, gà, bánh trái... tạ ơn thần linh, tổ tiên. Xin thần linh, tổ tiên về cùng dự lễ cúng này và tiếp tục phù hộ, giúp đỡ mạng sống tất cả mạng người trong gia đình. Người trong gia đình, dòng tộc dù ở đâu, làm gì, lúc ở nhà hay làm rẫy, lúc lên rừng hay xuống suối đều được được Yang nhà gìn giữ bình an, không bị bệnh tật, ma quỷ làm hại. Người trong gia đình từ già tới trẻ đều may mắn. Cầu xin thần linh cho cây cối, lúa rẫy chúng tôi trồng có mưa có gió thuận hoà, giúp đỡ từ gốc tới ngọn, cây cối không bị thú dữ phá hư, mùa màng, thú nuôi không có dịch hại, lúa cho thêm nhiều hạt, thu về cất đầy kho nuôi sống gia đình. Năm nay tôi cúng lễ như thế này, năm sau gặt hái nhiều hơn tôi nguyện tạ ơn nhiều hơn. Bụng dạ tôi thần linh đều biết, sống có trước có sau. Bụng dạ tôi không gian dối, giấu diếm. Nếu bụng dạ tôi sai lời thì xin thần linh cứ quở

phạt. Hỡi các thần linh, tổ tiên hãy nghe lời khẩn hứa của tôi.

Khi khẩn xong, người gọi Yang đứng lên vừa đi về phía bàn thờ vừa đọc lời khẩn và dâng lễ vật mời thần linh. Người gọi Yang cầm cây nhang cùng những người phụ cúng đem theo một số lễ vật và chai rượu chắt từ ché rượu cần, chum bông lúa đi đến kho lúa.

Nghi thức cúng Yang Va tại kho lúa: Đến kho lúa, chỉ một người gọi Yang được lên kho. Các lễ vật được bày trên sàn kho lúa có: cây nhang cắm thẳng đứng, chum lúa được đặt ngang lên cây đòn dông của nhà kho - ở phía trên ngọn nhang. Sau khi vái khẩn trình báo cho Yang Va, người gọi Yang ngồi tư thế xếp bằng, mắt hướng lên chum lúa và cây nhang vái lạy và đọc lời khẩn. Nội dung của lời khẩn về cầu phúc cầu an tương tự như lời khẩn tại bàn thờ nhang trên nhà sàn, nhưng cầu Yang Va trước. Nội dung có thể tóm lược như sau: Cầu thần linh, tổ tiên về đây chứng giám. Hôm nay, gia đình tôi làm lễ cúng Yang Va. Tôi đã trình qua Yang Nhi. Nay tôi đem lễ vật đến cúng và cầu khẩn Yang Va tại kho lúa của gia đình. Gia đình tôi biết ơn Yang Va đã giúp đỡ mùa gặt hái đã qua. Cầu xin Yang Va luôn thương xót gia đình tôi, phù hộ cho mùa màng, cây cối, nương rẫy của chúng tôi trồng mau xanh mau lớn, có mưa có gió thuận hoà, không bị thú rừng phá phách... Lúa chúng tôi trồng cho nhiều hạt, thu về chất đầy kho để nuôi mạng gia đình. Xin thần linh, tổ tiên chứng giám cho gia đình chúng tôi. Gia đình chúng tôi luôn giữ tấm lòng thành, năm nào cũng tổ chức cúng Yang, tổ tiên. Xin thần linh, tổ tiên nghe lời khẩn và phù hộ chúng tôi.

Cúng xong, người gọi Yang quay về nhà sàn; các lễ vật để lại trên kho lúa. Trước đây, các lễ vật để tại kho lúa ba ngày ba đêm. Cây nhang vài ngày sau được người gọi Yang đem lên đặt trên mái nhà trước bàn thờ nhang trên nhà sàn.

Sinh hoạt cộng đồng: Người gọi Yang trở lại nhà sàn và buổi sinh hoạt cộng đồng được bắt đầu. Giàn công chiêng được tấu lên với giai điệu rộn rã. Thức ăn bày sẵn trên sàn nhà. Khách được mời, dự buổi sinh hoạt này hầu hết là người lớn tuổi trong cộng đồng. Người gọi

Yang mở ché rượu cần. Người phụ nữ lớn tuổi nhất nhà uống trước và mời những người khác. Theo quan niệm của người Chơro, sự ưu tiên này là hành động biết ơn công lao của người phụ nữ do họ phải chịu nhiều cực khổ, từ việc nương rẫy đến nội trợ. Lần lượt khách mời đều được mời lên uống rượu cần. Một người trong gia đình cầm cây sáp ong đến cúi chào người khách nào thì người khách đó được lên uống rượu cần.

Sân trước nhà sàn có nhiều người trong cộng đồng đến tham dự. Thức ăn, rượu cần được bày sẵn. Nhiều nhạc cụ như cồng chiêng, đàn tre, kèn môi được người Chơro trình diễn với các làn điệu, bài hát chúc mừng, cầu phúc cho nhau. Không khí rất náo nhiệt và vui vẻ. Mọi người vui hoà trong không khí hội với men rượu cần cho đến khi đồng lúa tàn, thường vào lúc nửa đêm, mới kết thúc trọn vẹn ngày cúng Sayangva.

*
* *

Lễ hội Sayangva là một sinh hoạt văn hoá độc đáo trong năm của người Chơro còn được bảo lưu; đã góp phần làm đa dạng di sản văn hoá phi vật thể của cộng đồng các tộc người ở Đồng Nai nói riêng và miền Đông Nam Bộ nói chung. Ngày nay, ở một số nơi, người Chơro vẫn còn tổ chức lễ hội Sayangva nhưng không kéo dài, quy mô lớn như xưa.

Lễ hội Sayangva là dịp cộng đồng người Chơro tổ chức ăn mừng mùa thu hoạch đã qua và chuẩn bị cho mùa vụ tới, đồng thời thể hiện cách ứng xử của họ với thần linh, tổ tiên, môi trường tự nhiên và cộng đồng, mà theo họ, đó là các thế lực có tác động sâu xa đến cuộc sống của toàn thể cộng đồng nói chung, từng thành viên trong cộng đồng nói riêng. Lễ hội Sayangva thể hiện mối giao hòa giữa con người với thần linh, sự giao cảm giữa con người với con người và những ước vọng chính đáng về sự tồn tại, phát triển của con người trong vũ trụ. Lễ hội Sayangva, do đó, luôn mang trong mình thông điệp về nhiều vấn đề lịch sử - văn hoá của người Chơro trong quá khứ, rất cần được giữ gìn, khám phá và phát huy./.